

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A
KISWAHILI

621

Muda: Saa 3

MAJIBU

Mwaka: 2003

Maelekezo

1. Karatasi hii ina sehemu A na B.
2. Jibu maswali yote.

maktaba.tetea.org

1. Eleza kwa ufupi shughuli tatu zilizosaidia kukuza lugha ya Kiswahili kabla ya uhuru wa Tanganyika.

Shughuli ya kwanza ilikuwa kuundwa kwa Kamati ya Lugha ya Afrika Mashariki mwaka 1930. Kamati hii ililenga kuhuisha, kukuza, na kusanifisha matumizi ya Kiswahili katika maeneo ya Afrika Mashariki. Iitoa mchango mkubwa katika kuunganisha lahaja mbalimbali za Kiswahili.

Shughuli ya pili ilikuwa matumizi ya Kiswahili katika taasisi na ofisi za kijamii. Hii ilihusisha matumizi ya Kiswahili katika ofisi za wakoloni, barua, matangazo ya kiserikali na mahakama. Kiswahili kilianza kuchukua nafasi ya lugha nyingine kama Kijerumani.

Shughuli ya tatu ni kuanzishwa kwa vyombo vya habari vya Kiswahili kama vile magazeti ya Kiswahili, redio na michezo ya kuigiza. Hii ilisaidia sana kupanua wigo wa lugha ya Kiswahili na kuvutia watu wengi kuifahamu na kuitumia katika maisha ya kila siku.

2. Taja mashina manne ya vitenzi na andika mzuri na kiambishi tamati kinachohusika kwa kila shina la kitenzi ulichochagua.

Shina: -imba (kuimba)

Mfano wa sentensi: Watoto waliimba wimbo wa taifa.

Kiambishi tamati: -a

Shina: -cheka (kucheka)

Mfano wa sentensi: Tulicheka sana jana darasani.

Kiambishi tamati: -a

Shina: -lima (kulima)

Mfano wa sentensi: Wakulima walilima mahindi.

Kiambishi tamati: -a

Shina: -andika (kuandika)

Mfano wa sentensi: Mwalimu ameandika kazi ubaoni.

Kiambishi tamati: -a

3. Bainisha makosa yaliyomo kwenye sentensi zifuatazo kwa kuziandika kwa usahihi.

(a) Ana aliwakilisha ripoti kwa mkuu wake wa kuzi.

Makosa: "Ana" ni nomino isiyoeleweka. "Kuzi" halina maana.

Sahihi: Ana aliwasilisha ripoti kwa mkuu wake wa kazi.

(b) Ili niweze kufaulu vizuri mtihani huu, ni budi kujibu maswali kwa makini.

Makosa: "ni budi" haifai kutangulia kama kitenzi cha pili.

Sahihi: Ili niweze kufaulu vizuri mtihani huu, ni lazima nijibu maswali kwa makini.

(c) Juma alituma Zena dukani.

Makosa: "alitumwa" linafaa zaidi kuonyesha aliagizwa.

Sahihi: Juma alimtuma Zena dukani.

(d) Mgagagikigikoko ameambukizwa UKIMWI.

Makosa: "Mgagagikigikoko" si jina sahihi, linafanana na utani au kejeli.

Sahihi: Mganga wa kijiji ameambukizwa UKIMWI.

4. Taja vifaa vikuu vitatu vya mtaala vinavyotumika kufundishia somo la Kiswahili.

Kitabu cha kiada – Ni chanzo kikuu cha maudhui ya somo la Kiswahili chenye mada, mifano na mazoezi kwa wanafunzi.

Muhtasari wa somo – Ni waraka unaopanga kwa mpangilio maudhui, malengo, muda, mbinu na tathmini ya somo.

Azimio la kazi – Ni nyaraka inayowekwa na mwalimu ili kuonyesha utekelezaji wa mada mbalimbali kwa kipindi fulani.

5. Fafanua maana ya Kiima (K) na Kiarifu (A). Toa mfano mmoja wa Kiima na mmoja wa Kiarifu kwa kutumia sentensi sahihi.

Kiima ni kipashio katika sentensi kinachosema au kuzungumziwa kuhusu kitendo.

Mfano: Mwalimu (Kiima) aliingia darasani.

Kiarifu ni kipashio cha sentensi kinachotoa taarifa kuhusu kiima.

Mfano: Mwalimu (Kiima) ni mwerevu (Kiarifu).

6. Wasaidie wanafunzi wa darasa la saba kubainisha aina za kauli zinazojitokeza katika tungo zifuatazo:

(a) Amesaidia kalamu. – Kauli ya kutenda: Kitendo cha kusaidia kinafanywa moja kwa moja.

(b) Amepigwa sana. – Kauli ya kutendwa: Mtenda ametendewa kitendo cha kupigwa.

(c) Mto haupitiki. – Kauli ya stativa (hali): Inaeleza hali ya mto kwa sasa.

(d) Ameshtumiwa vikali. – Kauli ya kutendwa: Mtenda ametendewa kitendo cha kushtumiwa.

7. Eleza njia tatu unazoweza kuzitumia kufundishia watoto wa Darasa la Kwanza kusoma.

Njia ya kwanza ni kutumia picha au vielelezo. Mwalimu huonyesha picha ya kitu na kutamka jina lake. Watoto hufuata kutamka ili kuhusianisha sauti na picha.

Njia ya pili ni usomaji wa pamoja. Mwalimu husoma maandiko kwa sauti huku wanafunzi wakifuatilia kwa macho na kurudia ili kujifunza kwa kuiga.

Njia ya tatu ni kutumia silabi. Mwalimu hufundisha watoto kutambua silabi kama "ba", "be", "bi", na kuzitumia kutunga maneno rahisi kama "baba", "bibi".

8. Yapo maneno ya lugha nyingine yaliyoingizwa na kutumika katika lugha ya Kiswahili. Oanisha maneno ya Kiswahili yaliyo kwenye Fungu B na lugha inayohusika katika Fungu A.

- (a) Kiingereza – ghali, shujaa
- (b) Kireno – embe, jangili
- (c) Kiarabu – nanasi, meza
- (d) Kichina – dereva, shati
- (e) Kihindi – chai, chungwa

9. Taja mbinu shirikishi kumi uzijuazo za kufundishia somo la Kiswahili.

Majadiliano ya vikundi
Mazungumzo ya darasani
Michezo ya lugha
Hadithi za darasani
Kazi za vitendo
Igizo na drama
Maswali na majibu
Uchoraji wa picha
Kusoma kwa pamoja
Kuandika kwa makundi

10. Eleza mambo manne muhimu yaliyofanyika na ambayo yalisadia kuendeleza lugha ya Kiswahili wakati wa utawala wa Waingereza.

Waingereza waliifanya Kiswahili kuwa lugha ya utawala wa chini. Hii ilimaanisha kuwa katika shughuli za kila siku za kiutawala kama katika mahakama za mwanzo, polisi, na mawasiliano ya kijamii, Kiswahili kilitumika rasmi badala ya lugha za kikabila.

Waingereza waliimarisha elimu ya Kiswahili mashuleni. Walihakikisha Kiswahili kinatumika kama lugha ya kufundishia katika shule za msingi. Hii iliongeza ueneaji wa lugha hiyo kwa watoto waliokuwa wakianza elimu ya awali.

Waliantzisha machapisho rasmi ya Kiswahili. Magazeti, vitabu vya masomo, fasihi na nyaraka za serikali zilianza kuchapishwa kwa Kiswahili. Hili liliwezesha Kiswahili kutumika zaidi katika maandishi na kuwa lugha ya kitaifa.

Walihimiza usanifishaji wa lugha ya Kiswahili. Kwa kupitia Kamati ya Lugha ya Afrika Mashariki, lugha ya Kiswahili ilisafishwa na kuwa sanifu kwa matumizi ya kielimu, kitaasisi na kitaifa. Misingi ya Kiswahili sanifu ilianza kujengwa rasmi.

11. Eleza mambo muhimu ya kuzingatia katika kuwafundisha wanafunzi wa Darasa la Saba uandishi wa insha.

Kwanza, mwanafunzi anatakiwa kuelewa muundo wa insha. Mwalimu afafanue kuwa insha ina sehemu tatu kuu: utangulizi, kiini na hitimisho. Kila sehemu ina jukumu maalum katika kueleza mada.

Pili, mwanafunzi afahamu namna ya kupanga hoja. Mwalimu amwongoze kupangilia hoja zake katika mpangilio unaoeleweka, kuanzia hoja rahisi hadi ngumu au kwa kufuata mfuatano wa kimaudhui.

Tatu, mwanafunzi atambue matumizi sahihi ya lugha. Sarufi, miundo ya sentensi, matumizi ya viunganishi na msamiati wa Kiswahili vinapaswa kufundishwa na kusisitizwa ili maandishi yawe na ufasaha.

Nne, mwanafunzi afahamu namna ya kuandika kwa mtindo wa kuvutia. Mwalimu awafundishe kutumia lugha ya picha, methali, nahau na mifano ya kuvutia ili kufanya insha yao isomeke kwa raha na kuvutia hadhira.

12. Umealikwa kwenye semina ya Wasifu wa Lugha ya Kiswahili ili ukatoe mada kuhusu uthibitisho kwamba lugha hiyo ni ya Kibantu na si ya Kiarabu. Bainisha vipengele vitakavyohusika katika mada hiyo.

Lugha ya Kiswahili ina msamiati mwingi wa Kibantu kama vile “mama”, “mtoto”, “chakula”, “mbwa”, ambayo ni asili ya lugha za Kibantu.

Muundo wa maneno wa Kiswahili unafuata mfumo wa Kibantu wa uambishaji. Mfano: ni-li-m-penda – mfumo huu wa viambishi awali na tamati ni wa Kibantu.

Kiswahili kina makundi ya nomino (ngeli) kama Ngeli ya M-WA, KI-VI, N-N, ambavyo ni sifa mahsusi za lugha za Kibantu.

Kiswahili kina sauti na fonimu zinazopatika katika lugha za Kibantu kama vile /ng’/, /mb/, /nd/, ambazo hazipatikani katika lugha za Kiarabu.

Ujenzi wa sentensi za Kiswahili unafuata mfuatano wa nomino-kitenzi-kivumishi, kama ilivyo katika lugha nyingi za Kibantu.

13. Andika barua ya kikazi ya kuomba kujiunga na masomo ya Sekondari Kidato cha Kwanza ili iwe kama zana ya kufundishia wanafunzi wa Darasa la Saba uandishi wa barua ya aina hiyo.

S.L.P. 15
Mwanza
17 Machi, 2025

Mkurugenzi
Shule ya Sekondari ya Mwanga
S.L.P. 30
Mwanza

Yah: Maombi ya Kujiunga na Kidato cha Kwanza

Ndugu Mkurugenzi,

Ninaandika barua hii kuwasilisha ombi langu la kujiunga na masomo ya Sekondari katika shule yenu kwa mwaka wa masomo wa 2025. Nimehitimu elimu ya msingi katika Shule ya Msingi Mlimani ambapo nilifanya vizuri katika mtihamu wa kumaliza darasa la saba kwa kupata alama za daraja la kwanza.

Nimevutiwa kujiunga na shule yenu kutokana na sifa nzuri ya taaluma na nidhamu. Nina imani kuwa nikipata nafasi nitajifunza kwa bidii na kufikia ndoto zangu za kitaaluma.

Nashukuru kwa kunipa nafasi ya kuwasilisha ombi hili.

Wako mwaminifu,
Revocatus Lazaro

14. “Nahau, methali na vitendawili ni tanzu za fasihi simulizi zilizo na maana inayofanana”. Jadili kauli hiyo kwa kutoa mifano kwa wanafunzi wa Darasa la Sita.

Kauli hiyo ina ukweli kwa kuwa nahau, methali na vitendawili zote ni vipengele vya fasihi simulizi vinavyotumia lugha ya picha na mafumbo kuwasilisha ujumbe au mafunzo.

Methali hutoa mafundisho au maadili ya kijamii kwa njia fupi ya kisanaa. Mfano: “Haraka haraka haina baraka” – hufundisha umuhimu wa subira.

Nahau ni misemo ya picha inayowasilisha maana iliyofichwa. Mfano: “amekula chumvi nyingi” – humaanisha mtu ana uzoefu mwingi wa maisha.

Vitendawili ni maswali ya mafumbo yanayolenga kuchochea fikra na kutoa mafunzo. Mfano: “Kitoweo ni nini kisichoiva jikoni?” Jibu: chumvi – hufundisha ubunifu wa kufikiri.

Hivyo vyote hutumika kufundisha, kuelimisha na kuburudisha kwa kutumia lugha ya picha inayohitaji kutafsiriwa ili kupata maana halisi.

15. Mjadala ni mojawapo ya mbinu za kufundishia Kiswahili. Eleza:

(a) Maana yake – Mjadala ni njia ya kujadili mada kwa kuibua hoja mbalimbali na kuzikutanisha kwa pande mbili au zaidi, kwa lengo la kupata uelewa wa kina wa somo fulani.

(b) Jinsi unavyotumika – Walimu huwagawa wanafunzi katika makundi yanayounga mkono au kupinga hoja fulani. Wanafunzi hupewa muda wa kuandaa hoja na kuzijadili hadharani kwa kufuata miongozo ya mjadala.

(c) Faida tatu za mbinu hii –

Huchochea fikra na uwezo wa kujenga hoja.

Huimarisha stadi za kuzungumza kwa ufasaha.

Hujenga ushirikiano na nidhamu ya kusikiliza hoja za wengine.

(d) Dosari tatu za mbinu hii –

Wanafunzi waoga au wenye aibu hushindwa kushiriki kikamilifu.

Wanafunzi wasioandaliwa huweza kupotosha hoja au kutoa taarifa zisizo sahihi.

Wakati mwingine mjadala huelekea kuwa mabishano yasiyo ya kitaaluma ikiwa usimamizi ni dhaifu.